

گفتمان ایثار و شهادت

در انقلاب اسلامی

مؤلفان:

دکتر زاهد غفاری هاشمینی

(عضو هیأت علمی دانشگاه شاهد)

موسی افضلیان سلامی

۱۳۹۰

انتشارات دانشگاه شاهد (۱۰۸)

سرشناسه:	غفاری هنجین، زاهد.
عنوان و نام پدیدآور:	گفتمان ایثار و شهادت در انقلاب اسلامی / مولفان: زاهد غفاری هنجین، موسی افضلیان سلامی.
مشخصات نشر:	تهران: دانشگاه شاهد، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری:	۱۹۱ ص.
شابک:	۲۸۰۰۰ ریال: ۴-۰۲-۶۱۲۱-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیا.
موضوع:	ایثارگری - جنبه های مذهبی - اسلام.
موضوع:	شهادت.
موضوع:	انقلاب - جنبه های مذهبی - اسلام.
موضوع:	ایران - تاریخ - انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷.
شناسه افزوده:	افضلیان سلامی، موسی، ۱۳۵۶.
شناسه افزوده:	دانشگاه شاهد.
رده بندی کنگره:	۱۳۹۰ ۷۷۵/۳۲۲ BP۲۵
رده بندی دیویی:	۳۹۷/۶۳۲
شماره کتابشناسی ملی:	۲۴۲۰۲۶۷

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

زاهد غفاری هنجین، موسی افضلیان سلامی

تألیف:

۱۰۰۰ نسخه

تعداد:

اول ۱۳۹۰

نوبت چاپ:

شمیم

چاپ:

۲۸۰،۰۰۰ ریال

قیمت:

تهران - ابتدای آزاد راه خلیج فارس، روبروی حرم مطهر امام خمینی (ره)،
معاونت پژوهشی، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شاهد

نشانی ناشر:

دورنگار: ۵۱۲۱۳۵۴۹

تلفن: ۵۱۲۱۲۲۸۴

فهرست

عنوان

صفحه

مقدمه

فصل اول: چهارچوب نظری و تعریف گفتمان ایثار و شهادت در انقلاب اسلامی

۳	مقدمه
۳	چهارچوب نظری
۳	تعریف مفاهیم
۵	نظریات تحلیل گفتمان
۱۱	مؤلفه‌های گفتمان ایثار و شهادت
۱۲	جمع‌بندی

فصل دوم: تولیدکنندگان گفتمان ایثار و شهادت در فرایند انقلاب اسلامی

۱۵	مقدمه
۱۶	گفتمان ایثار و شهادت از دیدگاه امام خمینی (ره)
۱۶	شهادت از نگاه امام خمینی (ره)
۲۷	گفتمان ایثار و شهادت از دیدگاه شهید مطهری
۲۷	شهادت از نگاه شهید مطهری
۳۲	گفتمان ایثار و شهادت از دیدگاه دکتر شریعتی
۳۲	شهادت در نگاه دکتر شریعتی
۳۴	شهادت از نگاه شریعتی
۳۶	جمع‌بندی

فصل سوم: مخاطبان گفتمان ایثار و شهادت در فرایند انقلاب اسلامی

۳۹	مقدمه
----	-------

روحانیون و طلاب در مقام مخاطبان گفتمان ایثار و شهادت	۴۱
نقش روحانیون در قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲	۴۳
گروه‌های مختلف طلاب و روحانیون در فرآیند انقلاب اسلامی	۵۳
دانشجویان به عنوان مخاطب گفتمان ایثار و شهادت	۵۶
بازار و اصناف به مثابه مخاطب گفتمان ایثار و شهادت	۶۳
توده مردم به مثابه مخاطبان گفتمان ایثار و شهادت	۷۱
جمع‌بندی	۷۲

فصل چهارم: منابع فرهنگی گفتمان ایثار و شهادت در فرآیند انقلاب اسلامی

مقدمه	۷۷
منابع تولید گفتمان ایثار و شهادت در قرآن کریم	۷۷
منابع تولید گفتمان ایثار و شهادت در سنت و سیره بزرگان دینی	۸۵
رسول اکرم (ص)	۸۵
ائمه اطهار (ع)	۸۷
روحانیت شیعه	۸۹
منابع زمانی و مکانی تولید گفتمان ایثار و شهادت	۹۲
نقش منابع زمانی و آیینی	۹۲
عاشورای حسینی	۹۲
اربعمین حسینی	۱۰۳
نقش منابع مکانی	۱۰۳
مساجد و نکایا	۱۰۳
جمع‌بندی	۱۰۷

فصل پنجم: موضوع گفتمان ایثار و شهادت در فرآیند انقلاب اسلامی

مقدمه	۱۲
مفاهیم مرتبط با گفتمان ایثار و شهادت	۱۲
ارزش جهاد و شهادت	۱۱۲
رابطه معاد و ایثار و شهادت	۱۱۴

۱۱۶.....	رابطه عرفان با ایثار و شهادت.....
۱۱۹.....	رابطه شهادت طلبی با جهاد.....
۱۲۱.....	رابطه شهادت و اصلاح طلبی (امر به معروف و نهی از منکر).....
۱۲۳.....	موضوع گفتمان ایثار و شهادت در قیام عاشورا.....
۱۲۶.....	موضوع گفتمان ایثار و شهادت و تحول آن در انقلاب اسلامی.....
۱۲۹.....	تفاوت های گفتمان ایثار و شهادت در اسلام و غرب.....
۱۲۹.....	تفاوت های موضوعی.....
۱۳۱.....	تفاوت های معنایی و رفتاری.....
۱۳۵.....	جمع بندی.....
	فصل ششم: کنش های ناشی از گفتمان ایثار و شهادت در فرآیند انقلاب اسلامی
۱۳۹.....	مقدمه.....
۱۳۹.....	کنش سیاسی ناشی از گفتمان ایثار و شهادت.....
۱۴۰.....	تظاهرات.....
۱۴۲.....	کنش های برانداز.....
۱۴۶.....	زندان و سرکوب.....
۱۴۷.....	نقش ساواک در سقوط رژیم پهلوی.....
۱۵۳.....	مبارزه.....
۱۵۷.....	کنش فرهنگی.....
۱۶۷.....	جمع بندی.....
۱۶۸.....	نتیجه گیری.....
۱۷۱.....	منابع.....

مقدمه

ازجمله مسائل مورد توجه و مطالعه بعد از پیروزی هر انقلابی آن است که چه عواملی موجب شکل‌گیری و تسریع این پدیده سیاسی و اجتماعی و در نهایت پیروزی آن شده است. نظریات و رهیافت‌های مختلفی درباره انقلاب اسلامی نیز ارائه شده، که از جمله آنها می‌توان به رهیافت فرهنگی اشاره کرد. در این رهیافت بر نقش جامعه مدنی به ویژه بخش سستی آن در وقوع انقلاب اسلامی ایران است و تأثیر استقلال دستگاه مذهبی و مرجعیت آن و آیین‌ها و نمادهای مذهبی آن در این انقلاب تأکید می‌شود (دلاوری، ۱۳۷۵: ۷۵).

بررسی و مطالعه تشیع و نمادهای آن؛ که در بسیج انقلابی مردم ایران نقش اساسی داشته در متن این رهیافت قرار گرفته است. به نظر «فوکو» تشیع، پیروان خود را بر اساس چنین نمادهایی همواره در برابر قدرت‌های حاکم به نوعی همیشه مسلح می‌کند و در ایشان شوری سیاسی و دینی می‌دمد (فوکو، ۱۳۷۷: ۲۵). در این رهیافت، گفتمان ایثار و شهادت به عنوان راه رسیدن به کمال و سعادت حقیقی است و تأثیر عمده‌ای در بسیج سیاسی انقلابیون دارد. (غفاری هاشجین و خاکزاد، ۱۳۸۷: ۳۸۳)

به تعبیر «اسکاچپول» مردان جوان می‌توانستند در اسطوره امام حسین (ع) جنبه الهام‌بخش شهادت را برای مبارزه با اختناق و ظلم، بیابند. بدین ترتیب اغلب مردان کفن‌پوش که آمادگی خود را برای کشته شدن به وسیله ارتش در معرض نمایش می‌گذاشتند و در جلوی صف تظاهرکنندگان مردمی حرکت می‌کردند. «اسکاچپول، ۱۳۷۹: ۲۰۴» اساس چنین نگرشی باز به تفسیر مذهبی شیعه و تجددخواهی آن برمی‌گردد که موجب تغییر مذهب تشیع از شکل انفعالی به مذهبی سیاسی و رادیکال شده است که چنین وضعیتی موجب گسترش و تقویت گفتمان ایثار و شهادت به مثابه ابزاری برای مبارزه شده است.

به تعبیر عنایت «نتیجه این بازاندیشی بدون شک باعث تغییر و تحول بعضی از خصایص سیاسی شیعه شد، بدین معنی که آن را از یک فرقه نخبه‌گرای باطنی و بی-عمل، به یک جنبش توده‌ای بدل کرد.» (عنایت، ۱۳۶۲: ۲۸۲) باز این تفسیر از مذهب شیعه با چهارچوب‌های مفهومی علمای سنتی هم‌خوانی چندانی نداشت؛ زیرا این تفسیر نگاه جدیدی درباره مبارزه علیه نظام حاکم با تکیه بر فرهنگ ایثار و شهادت مطرح کرد. (دلاوری، ۱۳۷۵: ۷۵)

از طرف دیگر سعادت‌طلبی بشر، امری فطری است و ادیان و مکاتب گوناگون بر اساس جهان‌بینی و ارزش‌های خود درباره چگونگی تشخیص و رسیدن به سعادت در این باره اختلاف نظر دارند. بر اساس تعالیم و آموزه‌های اسلامی، گفتمان ایثار و شهادت در فرهنگ سیاسی تشیع راهی است برای رسیدن به سعادت و کمال، و ابزاری برای مبارزه با ظلم و باطل تلقی می‌شود. در واقع، گفتمان ایثار و شهادت با الهام از جهان‌بینی تشیع از طریق برگزاری مراسم مختلف در جریان انقلاب اسلامی، ذهنیت نیروهای اجتماعی را در راه مبارزه شکل داده است، و با به‌کارگیری زبان مرسوم و اجرای مراسم و شعارهای مذهبی بر نیروهای اجتماعی حاضر در صحنه فعالیت‌های انقلابی نقش بازی می‌کند، همچنین می‌کوشد تا ضمن رساندن اندیشه‌ها و تبلیغ ایده‌ها، بر رفتار و ذهنیت افراد تأثیر گذارد و تغییرات را به نحوی مدیریت کند (حقدار، ۱۳۷۸: ۱۱-۱۷).

اکنون که گفتمان ایثار و شهادت را عاملی مؤثر در شکل‌گیری و تسریع بسیج سیاسی مردم علیه رژیم پهلوی و اساس پیروزی و استمرار انقلاب اسلامی می‌دانیم، ضروری است مؤلفه‌های اساسی این گفتمان در فرآیند انقلاب اسلامی به صورت علمی و عمیق تحلیل شود و ما در این پژوهش، به دنبال تبیین مؤلفه‌های اساسی گفتمان ایثار و شهادت در جریان شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به رهبری امام خمینی (ره) به منظور آشنایی هر چه بیشتر و بهتر نسل امروز انقلاب در مؤسسات آموزشی و دانشگاهی و نهادهای آکادمیک کشور جهت احیای ارزش‌های انقلاب و دستیابی به آن هستیم. این پژوهش علاوه بر تبیین یکی از مباحث نظری انقلاب اسلامی و شناخت مؤلفه‌ای از فرهنگ سیاسی شیعه، خود می‌تواند پیوند

فکری و فرهنگی میان نسل‌های مختلف انقلاب اسلامی را برقرار کند و در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر باشد.

در این مقاله به دنبال پاسخ به این سؤال اصلی هستیم که مؤلفه‌های اساسی گفتمان ایثار و شهادت در جریان شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ کدام‌اند؟ این پژوهش از دو روش تاریخی و توصیفی برای تحلیل گفتمان استفاده کرده است و برای گردآوری اطلاعات و داده‌ها از اسناد، متون تاریخی و سایر منابع در دسترس که با هدف روشن ساختن ابعاد و مؤلفه‌های مختلف گفتمان بهره جسته است.

در این کتاب بعد از ذکر مقدمه در فصل اول کلیاتی از مفاهیم و چهارچوب نظری گفتمان ایثار و شهادت را بیان کرده، سپس به تاریخچه گفتمان و جایگاه آن در جوامع و ادیان مختلف پرداخته‌ایم. در فصل دوم به پدیدآورندگان گفتمان ایثار و شهادت؛ یعنی امام خمینی و شهید مطهری و دکتر شریعتی پرداخته، و شهادت و شهدا را در دو بحث جداگانه از نگاه هر یک از پدیدآورندگان بررسی کرده‌ایم و در فصل سوم مخاطبان گفتمان ایثار و شهادت را به صورت غیر مستقیم؛ یعنی توده مردم و به صورت مستقیم در سه گروه؛ طلاب و روحانیون، دانشجویان و بازاریان و اصناف مورد بحث و بررسی قرار داده‌ایم.

در فصل چهارم به مبانی فرهنگی گفتمان ایثار و شهادت می‌پردازیم و این مبانی را از دیدگاه قرآن کریم، سنت و سیره بزرگان دینی، روحانیت شیعه و مراسم آیینی همچون قیام عاشورا و منابع مکانی همانند مساجد و کانون‌های فرهنگی بررسی کرده‌ایم.

در فصل پنجم به موضوع گفتمان ایثار و شهادت پرداخته و در ابتدا مفاهیم مرتبط با موضوع گفتمان را بیان کرده‌ایم و سپس به موضوع گفتمان در قیام عاشورا و تجدید نظر نسبت به موضوع در انقلاب اسلامی پرداخته و در نهایت تفاوت‌های موضوعی گفتمان ایثار و شهادت در اسلام و غرب را بررسی کرده‌ایم، در فصل ششم به کنش‌های تولیدکنندگان و مخاطبان گفتمان ایثار و شهادت در فرآیند انقلاب

اسلامی در دو حیطه سیاسی مانند تظاهرات و مبارزه فرهنگی مانند سخنرانی و کتاب پرداخته‌ایم و در پایان نتیجه گیری مباحث ذکر شده است.

امید است این اثر با وجود کاستی هایی که دارد، به نوبه خود گام کوچکی در راه توسعه ادبیات مربوط به فرهنگ ایثار و شهادت و ترویج آن در جامعه باشد. از تمامی کسانی که به اشکال مختلف در شکل گیری، نگارش، اصلاح و انتشار این کتاب نقش داشته‌اند، از جمله دست اندرکاران محترم چاپ و انتشارات دانشگاه شاهد و همچنین آقای دکتر عباس کشاورز شکری تشکر و قدردانی می شود.

www.ketab.ir